

METAFIZICA

ARISTOTEL

METAFIZICA

TRADUCERE, INTRODUCERE ȘI NOTE
DE ANDREI CORNEA

Ediția a III-a revăzută

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

NOTĂ LA EDIȚIA A DOUA

Această a doua ediție a *Metafizicii* lui Aristotel reprezintă rezultatul revizuirii substanțiale a primei ediții, apărută în 2001. Fără a modifica premisele ediției I sau principalele sale opțiuni terminologice, am făcut modificări:

a. atunci când mi s-a părut că textul aristotelic trebuie înțeles diferit față de modul în care l-am înțeles în 2001 sau când anumite lecțiuni mi s-au părut azi mai plauzibile. Aprofundarea textului lui Aristotel nu poate să nu conducă la asemenea efecte, odată cu trecerea anilor;

b. atunci când îndreptarea unor vădite erori de traducere sau a unor omisiuni era necesară;

c. când anumite revizuirii „cosmetice“ puteau da mai multă cursivitate și inteligibilitate versiunii românești;

d. când completarea unor note și adăugarea altora noi puteau clarifica mai bine unele pasaje dificile.

De asemenea, am revăzut în câteva puncte „Interpretare la *Metafizica*“, fără însă a interveni în substanța sa.

Cred și astăzi, așa cum am scris în ediția din 2001, că Aristotel nu este doar un pilon esențial al tradiției filozofice, ci și că el rămâne profund actual, capabil să ofere sugestii importante modernității noastre târzii. Traducerea de față a dorit să ofere, pe cât este posibil, un Aristotel „contemporan“. Ceea ce nu înseamnă că un alt tip de demers – un Aristotel al tradiției comentatorilor neoplatonicieni și medievali – nu poate fi, de asemenea, binevenit. Este ceea ce încearcă să facă Alexander Baumgarten cu un colectiv de la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj.

NOTĂ LA EDIȚIA A TREIA

Față de ediția a II-a (2007), această ediție aduce numai acele minime îndreptări și corecturi care mi s-au părut indispensabile.

LĂMURIRI PRELIMINARE

I. VIAȚA LUI ARISTOTEL

Aristotel s-a născut în 384 î.e.n. la Stagira, oraș aflat pe coasta Traciei. Tatăl său era medicul de curte al regelui Macedoniei, Amyntas. La 17 ani, Aristotel ajunge la Atena pentru a-și completa educația. Aici, în cadrul Academiei, devine elevul lui Platon, cu care studiază timp de douăzeci de ani. Se pare că, mai târziu, ține pe cont propriu și lecții de retorică la Academie. La moartea lui Platon, în 347 î.e.n., nepotul acestuia, un filozof mediocru, Speusippos, devine conducătorul Academiei, în pofida geniului lui Aristotel. Dar pe semne că divergențele de doctrină dintre Aristotel și Platon deveniseră prea evidente pentru ca cel dintâi să ajungă conducătorul Academiei platonice.

La invitația lui Hermeas, tiran al cetăților Atarneus și Assos din Mysia, Asia Mică, Aristotel pleacă la curtea acestuia de la Assos. Rămâne acolo trei ani și ia de nevastă pe nepoata regelui. Mai târziu, după moartea acesteia, se recăsătorește. Când Hermeas este răsturnat de la domnie de perși, Aristotel pleacă la Mytilene. La chemarea lui Filip al II-lea, regele Macedoniei, Aristotel devine apoi, pentru cinci ani, profesorul lui Alexandru, viitorul cuceritor al Persiei. La moartea lui Filip, Aristotel revine la Atena. Academia era condusă pe atunci de Xenocrates, iar platonismul domina filozofia la Atena. Aristotel înființează, în câteva clădiri închiriate, Liceul, propria sa școală filozofică, rivală Academiei. Timp de treisprezece ani, Aristotel predă la Liceu. Se pare că dimineața aveau loc prelegerile pentru cei avansați, de obicei în timpul unor plimbări (de unde denumirea de „peripateticieni“ dată filozofilor aristotelicieni),

în timp ce seara el ținea conferințe pentru neinițiați și cu un caracter mai popular. Tot la Liceu a fost adunată prima bibliotecă publică, modelul viitoarelor mari biblioteci elenistice de la Alexandria și Pergam.

La moartea lui Alexandru, în 323, conducerea pro-macedoneană a Atenei este răsturnată și Aristotel, considerat prieten cu dinastia macedoneană, ajunge în primejdie. Pretextul de a-l lovi îl constituie o acuzație de impietate ce este formulată împotriva lui, dar el fuge la Chalcis, lăsându-l pe Teofrast să conducă Liceul. Ar fi spus, cu această ocazie, că *vrea să-i ferească pe atenieni să mai păcătuiască o dată împotriva filozofiei, așa cum o făcuseră cândva cu Socrate*. Moare în anul următor de o boală de stomac. Prin testament, își pune sclavii în libertate.

II. OPERA LUI ARISTOTEL

Opera lui Aristotel se divide în *trei categorii*: a) Lucrări exoterice, sau „populare“, publicate de autor în timpul vieții. Sunt pierdute aproape în întregime. Multe din ele erau dialoguri scrise în stil platonician. Cicero încă le cunoștea și le elogia frumusețea exprimării. Învățații moderni s-au silit să reconstituie unele dintre operele exoterice, cum ar fi *Protrepticul*, din citate păstrate în operele unor autori mai târzii. b) Tratatate științifico-filozofice, rămase nepublicate pe timpul vieții autorului lor (ezoterice), destinate uzului școlii. Este ceea ce noi avem din Aristotel. c) Însemnări, culegeri de materiale, redactate în colaborare cu elevii săi, aparținând de asemenea scrierilor ezoterice. Din acest grup ni s-a păstrat doar *Constituția ateniienilor*. *Metafizica* aparține, desigur, grupului b), ce mai cuprinde tratatele de logică (*Organon*), *Fizica* și alte lucrări destinate studiului naturii, tratatele de etică, *Politica*, *Retorica* și *Poetica*.

După moartea lui Aristotel, manuscrisele sale nepublicate au rămas în posesia lui Teofrast, urmașul lui Aristotel la conducerea Liceului. Spre deosebire de operele exoterice, lucrările ezoterice ar fi fost puțin cunoscute în afara școlii. La moartea lui Teofrast, ma-

nuscritele au ajuns la discipolul acestuia, Neleus. Moștenitorii lui Neleus, oameni neinstruiți – spune tradiția –, pentru a le proteja, le-au ascuns într-o pivniță, unde au rămas multă vreme neștiute, pradă umezelii și viermilor.

Dar pe la 100 î.e.n. nuscritele ar fi fost descoperite de un anume Apellicon, mare iubitor de cărți vechi, și duse la Atena. În 86 î.e.n. generalul roman Sulla ocupă Atena, de unde, laolaltă cu multe alte prăzi de război, le duce la Roma. Aici nuscritele atrag atenția unor filologi, precum gramaticianul Tyrannion, care pune să fie copiate. Pe baza acestor copii, ultimul conducător al Liceului, Andronicos din Rhodos, a elaborat și a publicat, în prima jumătate a secolului I î.e.n., ediția care stă la baza întregii noastre cunoașteri asupra operei lui Aristotel. Într-adevăr, în mod curios, pe măsură ce opera ezoterică ieșea din eclipsa în care stătuse două sute de ani, opera exoterică, cunoscută bine până atunci, a început să-și piardă din influență, a fost tot mai puțin copiată și s-a pierdut aproape în totalitate.

Și astfel, dacă la Platon cunoaștem toată opera exoterică, dar suntem reduși la supoziții în ce privește scrierile și învățătura sa ezoterică, de școală, la Aristotel lucrurile stau exact invers: cunoaștem destul de bine tratatele sale, care aparțin operei rămase nepublicate în timpul vieții filozofului, dar nu avem decât câteva fragmente din importanta și bogata sa operă publicată în timpul vieții.

III. TITLUL *METAFIZICII*

Aristotel nu denumește nicăieri „Metafizica” opera pe care noi o cunoaștem sub acest nume. De asemenea, știința (sau filozofia) pe care el o caută de-a lungul acestei întregi opere <ἡ ἐπιστήμη ἢ ζῆτουμένη> nu e niciodată denumită „metafizică”. Disciplina al cărei obiect este, pe de-o parte, cunoașterea *realității ca atare*, în generalitatea ei (*ceea-ce-este ca fiind*), pe de altă parte, cunoașterea *realității supreme* – Dumnezeu – este denumită de el fie „prima filozofie”

<ἡ πρώτη φιλοσοφία>, fie „teologie“ <θεολογία>, fie pur și simplu „înțelepciune“ <σοφία>.

Denumirea „Metafizică“ <τὰ μετὰ τὰ φυσικά>, ca titlu al operei cunoscute de atunci sub acest nume, apare pentru prima oară la Nicolae din Damasc, un filolog care trăiește în epoca lui Octavian August, după care ea devine comună printre comentatori și filozofi. Titlul acesta nu se regăsește, în mod curios, pe lista operelor aristotelice redactată de Diogenes Laertios.

Se pune întrebarea care este înțelesul original al denumirii, când a apărut ea și ce ne spune aceasta despre împrejurările compunerii operei care ne interesează. În greacă, τὰ μετὰ τὰ φυσικά poate însemna fie ceea ce se află din punct de vedere redacțional după tratatele de fizică, fie ce se află dincolo de domeniul de studiu al fizicii, iar aceasta, iarăși, fie în ordine existențială, fie în ordine didactică.

S-a presupus multă vreme că titlul a fost inventat, de fapt, de contemporanul mai în vârstă al lui Nicolae din Damasc, celebrul filolog și interpret Andronicos din Rhodos. Acesta, cum spuneam, a alcătuit o ediție a operelor lui Aristotel, ce stă la baza edițiilor noastre. Or, scrie David Ross¹, „putem presupune cu destulă certitudine că /numele/ se datora muncii editoriale /a lui Andronicos/ și că desemna pur și simplu tratatele ce se găseau plasate după lucrările de fizică în ediția Andronicos“. Așadar, după Ross și mulți alți filologi moderni, celebra denumire nu a avut inițial decât un sens redacțional.² Pur și simplu, Andronicos nu ar fi știut cum să denumească mai multe tratate, posibil disparate, care nu se încadrau în sistematica, pe atunci deja tradițională, a științelor teoretice (fizică, logică, matematică). Atunci, după ce le-ar fi adunat laolaltă într-un corpus unic și le-ar fi legat redacțional, el le-a plasat după tratatele de fizică și le-a denumit pur și simplu corespunzător acestei poziții.

1. David Ross, *Aristotel*, București, 1995 (numeroase ediții în engleză din 1923), p. 21.

2. V. Giovanni Reale, *Aristotele, Metafizica*, Milano, 1993, vol. I, și *idem*, *Il concetto di filosofia prima e l'unità della metafisica di Aristotele*, Milano, 1993.

Așa ar fi apărut „Metafizica“ noastră, alcătuită din 14 Cărți, desemnate în mod tradițional cu primele 13 litere ale alfabetului grec, prima literă, *alpha*, fiind utilizată de două ori, și ca majusculă, și ca minusculă.

De-abia mai târziu, unii comentatori, precum Simplicius, un neoplatonician care trăiește în sec. VI e.n., ar fi înțeles prin expresia τὰ μετὰ τὰ φυσικά știința ce se ocupă cu *realitatea suprasensibilă* sau cu transcendentul. Cât despre cel mai important comentator antic al lui Aristotel, Alexandru din Aphrodisias (sec. III e.n.), acesta înțelege prin τὰ μετὰ τὰ φυσικά ceea ce vine pe locul doi, după fizică, în ordinea didactică a dobândirii cunoașterii, dat fiind că, după Aristotel (v. Cartea Zeta, 3), o cunoștință, cu cât este mai abstractă, cu atât este mai greu de dobândit pentru oameni, iar metafizica este mai greu de abordat decât fizica, fiindcă e mai abstractă decât ea.

Ideea că denumirea de „Metafizica“ nu ar fi avut inițial decât un sens editorial a fost însă combătută de unii cercetători mai noi, precum Hans Reiner, care crede că ea ar fi apărut, cu un sens filozofic, în cercurile peripateticene, cel puțin imediat după moartea lui Aristotel.³ Giovanni Reale tinde și el să considere că denumirea ar fi fost mai veche și că, probabil, ea avea și o semnificație filozofică („metafizică“) chiar cu vreo două secole încă până la Andronicos.⁴

IV. PROBLEME REDACȚIONALE ȘI DE INTERPRETARE

Foarte mulți interpreți moderni, mai întâi de toți Werner Jaeger⁵, dar și David Ross, nu doar au negat că *Metafizica* are o unitate literară originală, indicată de un titlu original și autentic; mai mult, ei au

3. Hans Reiner, „Die Entstehung und ursprüngliche Bedeutung des Namens Metaphysik“, în vol. *Metaphysik und Theologie des Aristoteles*, ed. de Fritz-Peter Hagen, Darmstadt, 1969 (culegere de articole).

4. Reale, *op. cit.*

5. Werner Jaeger, *Aristotle, Fundamentals of the History of his Development*, Oxford, 1934.

CARTEA ALPHA MARE (I)

Aspirația către cunoaștere ține de esența umană. Ce presupune cunoașterea științifică și întru cât este ea superioară și inferioară cunoașterii practice. Cunoașterea științifică presupune cunoașterea rațiunilor de a fi ale lucrurilor și fenomenelor, iar știința căutată va fi aceea a primelor rațiuni de a fi și principii. Aceasta este singura știință divină. Toate celelalte științe sunt mai necesare vieții decât ea, dar mai bună nu e nici una.

Rațiunile de a fi, considerate a fi și principii, sunt de patru feluri. Excurs istorico-critic pentru a se vedea dacă predecesorii lui Aristotel au avut în vedere, sau nu, aceleași rațiuni și principii ca și el. Sunt discutați filozofii naturii (Thales, Anaximenes, Heraclit), atomiștii (Leucip, Democrit), eleații, pitagoricienii, Anaxagoras și Empedocle, Platon și platonicienii.

CAPITOLUL 1

Toți oamenii poartă în fire <φύσει> aspirația de a ști. Ca semn /al ei/, 980 a
stă iubirea de senzații <αἰσθησεις>: căci acestea sunt iubite pentru
ele însele, chiar și fără să aducă vreun folos¹. Cel mai mult însă
dintre toate este iubită senzația ce vine prin văz. Deoarece nu
numai ca să acționăm, dar și fără să avem de gând să acționăm, pre-
ferăm, cumva, vederea celorlalte simțuri. Motivul pentru această
/preferință/ este că vederea, mai mult decât toate celelalte simțuri,
ne face să cunoaștem și că ea lămurește multe trăsături distinctive
/ale lucrurilor/.

Prin natură, viețuitoarele se nasc cu posesia senzației, dar, por-
nind de la senzație, la unele nu se naște memoria, la altele – da.
Din această pricină, ultimele sunt mai inteligente și mai capabile 980 b
să învețe decât sunt cele ce nu pot să memoreze. Cele inteligente,
dar care nu pot auzi zgomotele, rămân /totuși/ incapabile să în-
vețe (precum albină și orice altă specie animală asemănătoare cu
ea). În schimb, reușesc să învețe acele vietăți câte adaugă la me-
morie și auzul.

Restul animalelor trăiesc având reprezentări <φαντασῖαι> și
amintiri, dar rămân puțin părtașe la *experiență* <ἐμπειρία>. Neamul

1. Cunoașterea nu este instrumentală, în ultimă instanță, iar legitimitatea
ei profundă nu e dată de utilitate. Cunoașterea și știința sunt autosuficiente,
fără să aibă nevoie de o întemeiere suplimentară. Aristotel răstoarnă astfel,
complet, sensul aparent al ierarhiilor, căci toate celelalte ocupații umane
sunt heteronome. Autosuficiența apropie astfel cunoașterea de actualizarea
desăvârșită, adică de Dumnezeu. La Platon, finalitatea cunoașterii era buna
guvernare, întruchipată în statul filozofilor din Republică. Nimic asemănător
la Aristotel.

981 a omenesc însă trăiește fiind în posesia și a artei <τέχνη>, și a raționalelor. Iar experiența, la oameni, se naște din memorie. Căci numeroasele amintiri asociate aceluiași lucru produc capacitatea unei experiențe unitare. Așadar, se pare că experiența este ceva destul de asemănător cu arta și cu știința <τέχνη καὶ ἐπιστήμη>.

În fapt, știința și arta se înfăptuiesc la oameni prin experiență.² Căci experiența a produs arta – cum spune Polos³ –, iar lipsa ei dă naștere hazardului <τύχη>. Într-adevăr, arta se naște atunci când, în baza multor reflecții izvorâte din experiență, ia naștere o concepție <ὀπλήνως> generală, privitoare la toate cazurile asemănătoare. Așadar, faptul de a concepe că un anume leac îi priește lui Callias care suferă de o anume boală, la fel și lui Socrate și multor alora, fiecăruia în parte, ține de experiență; dar faptul că tuturor celor de acest fel, definiți printr-o unică formă, suferind de o anume boală, le folosește /acel leac/ – precum flegmaticilor, bilioșilor sau celor cu febră – ține de artă.

Prin urmare, în ceea ce privește practica, experiența nu pare a se deosebi de artă. Ba chiar, oamenii experimentați reușesc mai bine decât teoreticienii fără experiență. Explicația stă în faptul că experiența este cunoașterea situațiilor individuale <καθ' ἑκάστων>, în timp ce arta este cunoașterea situațiilor generale; dar toate acțiunile și procesele au de-a face cu individualul. Căci nu pe „om“ /la modul general/ îl vindecă medicul, afară doar dacă nu /ne gândim la/ „omul plasat într-un anume context“, <ὄλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός>, ci pe Callias, pe Socrate sau pe un altul dintre toți cei numiți așa sau altfel, și care, în contextul respectiv, au proprietatea <συμβεβηκεν> de a fi om⁴.

2. Aristotel spune arta și știința. Arta <τέχνη> este un echivalent al științelor productive și are o semnificație destul de diferită de termenul nostru „artă“.

3. Polos din Agrigentum, sofist, elev al lui Gorgias. Interlocutor al lui Socrate în dialogul platonician *Gorgias*. E menționat și în dialogul *Phaidros*, 267c.

4. În definiția omului nu intră existența unui om particular, de exemplu, cea a lui Socrate; așadar, a-l vindeca pe omul din Socrate în baza științei medicale poate eșua uneori în măsura în care intervine iraționalitatea cazului particular, a contextului. Vezi *Lămuririle preliminare*.

Așadar, dacă cineva este teoretician și are cunoașterea generalului, dar ar ignora particularul cuprins în acesta, va greși de multe ori în opera sa de vindecare. Insul particular, deci, este cel vindecabil.

Și totuși, calitatea de a ști și de a înțelege o socotim mai degrabă ca aparținând artei decât experienței, și îi concepem pe artizani mai înțelepți decât pe oamenii cu experiență, admitând că, pentru toți oamenii, înțelepciunea se asociază cu calitatea de a ști. Aceasta se întâmplă deoarece unii – /artizanii/ – cunosc *rațiunea de a fi a lucrului* <αἰτία>⁵, în timp ce ceilalți oameni – nu. Căci oamenii cu experiență știu *că* are loc un efect, dar nu știu *de ce* are el loc. Or, ceilalți îl cunosc pe *de ce* și *rațiunea de a fi* a lucrului.

Iată motivul pentru care îi considerăm mai vrednici de prețuire și mai știutori pe șefii de lucrări decât pe muncitorii manuali, cât și mai înțelepți, deoarece primii cunosc *rațiunile* pentru care se fac lucrările. Ceilalți se comportă precum unele elemente inanimate care produc anumite efecte, dar care fără de știință produc ceea ce produc (așa cum focul arde). Aceste inanimate produc fiecare efect datorită naturii lor, în timp ce muncitorii manuali le produc datorită obișnuinței.

981 b

Așadar, artizanii sunt considerați a fi mai înțelepți, nu fiindcă ar fi oameni practici, ci fiindcă ei pot să dea seama de fenomene <λόγος ἔχειν> și cunosc rațiunile lor de a fi. În general, semnul distinctiv al știutorului față de neștiutor este puțința de a transmite altuia ce știe. De aceea, socotim că arta este *în mai mare măsură știință* decât experiență. Căci artizanii pot să-i învețe pe alții să știe, în timp ce oamenii cu experiență nu pot⁶.

Dintre senzații, prin urmare, pe nici una nu o considerăm a reprezenta o înțelepciune, deși cele mai dominante dintre senzații

5. Pentru „rațiunea de a fi” care traduce la noi termenul αἰτία, αἴτιον vezi *Lămuririle preliminare*.

6. Știința este o cunoaștere a universalului; or, universalul fiind rațional, poate fi predat și învățat. Individualul, cel puțin rezumat la el însuși, este irațional, inefabil și nu poate constitui obiectul unei învățări raționale. Numai în măsura în care prin individual transpare universalul, știința poate avea – deși imperfect – acces la el.

dau totuși cunoștințele particulare. Numai că ele în nici o privință nu îl comunică pe *de ce*, de pildă, de ce este focul cald, ci ne comunică doar *faptul că* el este cald.

E verosimil, așadar, că cel care, primul, a descoperit o artă, situația deasupra senzațiilor comune, să fi reprezentat o pricină de admirație pentru oameni, și aceasta *nu numai fiindcă invenția sa ar fi fost de folos*; ci el a fost admirat /mai ales/ ca un om înțelept și deosebit de ceilalți. Așadar, odată ce au fost inventate mai multe asemenea arte, dintre care unele erau îndreptate către necesitățile vieții, iar altele spre desfătare, mereu ultimele au fost privite ca mai pătrunse de înțelepciune decât primele, deoarece știința pe care ele o oferă *nu este legată de vreun folos*. Astfel că, după ce toate artele au fost născocite, au fost inventate *științele* <ἐπιστήμῃσι> care n-au de-a face nici cu folosul, nici cu desfătarea. Aceasta s-a petrecut mai întâi în acele țări unde oamenii au dispus mai întâi de răgaz. Iată de ce artele matematice s-au alcătuit în Egipt, unde neamului preoțesc i se îngăduia să se bucure de răgaz⁷.

Am explicat în lucrările de *etică* diferența dintre artă, știință și celelalte de acest tip.⁸ Dar cele scrise aici au scopul următor: să arate că toți admit că lucrul numit înțelepciune are în vedere *rațiunile, principiile* <αἰτίας καὶ ἀρχάς>⁹. Astfel încât, după cum s-a spus mai înainte, omul cu experiență pare mai înțelept decât cei care au parte doar de senzație, oricare ar fi ea; meșterul e mai înțelept decât oamenii cu experiență, șeful de lucrări – decât muncitorul manual, iar îndeletnicirile teoretice <θεωρητικά> sunt mai înțelepte decât cele productive <ποιητικά>¹⁰.

Or, este limpede că înțelepciunea este o știință ce are ca obiect anumite *principii, anumite rațiuni de a fi /ale lucrurilor/*.

7. σχολάζειν, σχολή. De aici latinescul „schola” și cuvintele moderne din limbile europene cu sensul de „școală”.

8. *Etica Nicomahică*, VI,3, 1139b.

9. Expresia este o hendiadă. Vezi p. 23.

10. După Aristotel, cunoașterea este teoretică <θεωρητική>, practică <πρακτική> și productivă <ποιητική>. Prima are ca scop știința pură, a doua – viața bună, a treia – obținerea unor produse utile sau frumoase.

CAPITOLUL 2

Așadar, de vreme ce căutăm această știință, ar trebui cercetat lucrul următor: *știință a ce fel de rațiuni, de principii este înțelepciunea?* Or, dacă am privi reprezentările pe care le avem despre omul înțelept, probabil ar deveni mai clar de aici un răspuns:

1) Mai întâi, ne reprezentăm înțeleptul ca pe cineva care le cunoaște pe toate cele, pe cât posibil, *fără însă să aibă știința lor de detaliu.*

2) Apoi, îl considerăm înțelept pe cel capabil să cunoască lucrurile dificile și care nu sunt ușor de cunoscut omului (simțirea este comună tuturor; iată de ce a simți este lesnicios și nu presupune înțelepciune).

3) Iarăși, îl credem mai înțelept pe cel care, în orice știință, este mai precis și *mai capabil să-i învețe pe alții rațiunile de a fi ale lucrurilor.*

4) Iar între științe, o considerăm pe *cea aleasă pentru ea însăși și în vederea cunoașterii* ca fiind în mai mare măsură înțelepciune decât pe cea aleasă pentru foloasele ce decurg din ea.

5) De asemenea, este în mai mare măsură înțelepciune știința care se află mai presus decât cea situată mai jos. Căci nu înțeleptul trebuie să se supună, ci el trebuie să dispună, și nu primul trebuie să asculte de ultimul, ci de primul trebuie să asculte cel mai puțin înțelept.

Iată deci câte și ce fel de reprezentări avem despre înțelepciune și despre înțelepți: faptul de a le ști pe toate cele *aparține în cel mai înalt grad celui care posedă știința generalului* (căci acesta cunoaște cumva toate subiectele <ὅποκέϊμενα>); acestea sunt și cele mai dificil de cunoscut pentru oameni – cele cu gradul cel mai înalt de generalitate (căci ele sunt cele mai îndepărtate de simțuri). Apoi, *cele mai precise dintre științe sunt cele referitoare la primele principii* (iar științele fondate pe mai puține principii sunt mai precise decât cele care pornesc de la principii suplimentare, după cum aritmetica este mai precisă decât geometria). Iarăși, *știința care cercetează rațiunile de a fi ale unui lucru este în mai mare măsură aptă să-i învețe și pe alții* (căci îi învață pe alții /numai/ acei oameni care arată rațiunile de a fi ale oricărui lucru).

CUPRINS

<i>Notă la ediția a doua</i>	5
<i>Notă la ediția a treia</i>	6
<i>Lămuriri preliminare – Andrei Cornea</i>	7
<i>Interpretare la Metafizica lui Aristotel – Andrei Cornea</i>	27
<i>Bibliografie orientativă</i>	50
CARTEA ALPHA MARE (I)	53
CARTEA ALPHA MIC (II)	101
CARTEA BETA (III)	111
CARTEA GAMMA (IV)	143
CARTEA DELTA (V)	185
CARTEA EPSILON (VI)	239
CARTEA ZETA (VII)	253
CARTEA ETA (VIII)	309
CARTEA THETA (IX)	327
CARTEA IOTA (X)	357
CARTEA KAPPA (XI)	391
CARTEA LAMBDA (XII)	429
CARTEA MY (XIII)	463
CARTEA NY (XIV)	507
<i>Indice de nume</i>	535